

Ku dobrej szkole skoncentrowanej na uczniach

redakcja naukowa

Józef Kuźma, Jolanta Pułka

Tom II

Kraków 2014

Wprowadzenie

Szkoła skoncentrowana na uczniach to miejsce, w którym uczeń jest rzeczywistym współtwórcą procesu edukacyjnego, podmiotem współodpowiedzialnym za własny rozwój, w którym nauczyciel pomaga uczniowi w rozwinięciu pozytywnego nastawienia, przekonania „potrafię”, „poradzę sobie”, zachowując przy tym naturalną lekkość w nawiązywaniu relacji z podopiecznymi – dziećmi i młodzieżą. Szkoła, w której każdy rozwija się na miarę swoich możliwości we wszystkich sferach (poznawczej, emocjonalnej, społecznej, fizycznej, duchowej) i uzyskuje dzięki temu radość i zadowolenie¹.

Współcześnie wiele uwagi problematyce rozwijania możliwości tkwiących w jednostce poświęcił Howard Gardner, który w swoich publikacjach² akcentował m.in. potrzebę dostosowywania programów nauczania do preferencji uczących się, do ich sposobów odbierania rzeczywistości. Spostrzeżenie, iż wszyscy uczymy w charakterystyczny dla siebie sposób, a jego rozpoznanie i zrozumienie sprzyja efektywnej nauce i osiąganiu sukcesów sprawiło, iż wzrosła rola indywidualizacji w podejściu do uczniów. Każda jednostka ma potencjał, który należy odkryć i odpowiednio kształtować. H. Gardner wskazuje następujące możliwości kształtowania potencjału tkwiącego w jednostce:

- poprzez rozwijanie inteligencji wielorakich: logiczno-matematycznej, językowej, przyrodniczej, muzycznej, wizualno-przestrzennej, ruchowej, interpersonalnej, intrapersonalnej,
- poprzez rozwijanie umysłu: dyscyplinarnego, syntetyzującego, kreatywnego, respektującego i etycznego.

¹ Podejście to ma swoje źródła w koncepcji progresywizmu amerykańskiego (inspiracje pochodzące m.in. od J. Deweya), a w szczególności rozwijanego na jego gruncie nurtu „child centered education”.

² H. Gardner, *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, tłum. A. Jankowski, Media Rodzina, Poznań 2002; *idem, Pięć umysłów dla przyszłości*, tłum. D. Bakalarz, Wydawnictwo Laurum, 2009.

W oparciu o teorie H. Gardnera stworzono wiele programów pracy z uczniami, aplikując tym samym wiedzę i doświadczenia amerykańskie na gruncie polskim – m.in. w szkołach³. Doświadczenia te stanowią cenny wkład w dążeniu do wypracowania efektywnych programów pracy z podopiecznymi – akcentują bowiem nie tylko aspekt nauczania, ale także sferę wychowania i profilaktyki. Stanowią silny impuls do poszukiwania doskonalszych sposobów pracy z uczniami i przemiany szkoły współczesnej w kierunku szkoły skoncentrowanej na uczniach.

W funkcjonującym obecnie systemie edukacji w Polsce dostrzec można przejawy niezadowolenia z jakości programów realizowanych przez szkoły. O ile w wymiarze nauczania – wyniki i osiągnięcia uczniów zaczynają podążać w dobrą stronę⁴, o tyle w wymiarze wychowawczym obserwujemy ogromną falę problemów, z którymi nauczyciele i rodzice nie są w stanie sobie poradzić – kłopoty z agresją w szkole, zaburzeniami w zachowaniu, zaburzeniami emocjonalnymi, zażywaniem substancji psychoaktywnych, w tym w szczególności alkoholu i narkotyków, nieprawidłowymi zachowaniami seksualnymi (wczesna inicjacja seksualna). To tylko niektóre z przykładów niepożądanych zjawisk obecnych w szkole. Sytuacja ta jest wyzwaniem do budowania programów wychowawczych opartych na wartościach, ważnych dla uczniów, ich rodziców, nauczycieli i innych pracowników szkoły, a także całej społeczności lokalnej, w której funkcjonuje szkoła oraz kompetencjach ważnych dla budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Działalność profilaktyczna⁵ szkół również wymaga wzmoczonej pracy, zmierzającej przede wszystkim do wzmocnienia zasobów jednostki, rodzi-

³ Projekty bazujące na teoriach inteligencji wielorakich H. Gardnera to m.in. projekt „Pierwsze uczniowskie doświadczenia drogą do wiedzy”, który realizowała Grupa Edukacyjna S.A. z Kielc począwszy od 2008 roku. Obejmował on ponad 142 tysiąca dzieci i około 8,5 tysiąca nauczycieli w całej Polsce.

⁴ Ostatnie wyniki uzyskane przez gimnazjalistów w testach wiedzy i umiejętności PISA 2012 pokazały, iż polscy uczniowie po raz pierwszy uzyskali wyniki znacznie powyżej średniej OECD – znaleźli się tym samym wśród najlepszych w Unii Europejskiej. Poprawili wyniki we wszystkich trzech badanych obszarach: umiejętnościach matematycznych, rozumowania w naukach przyrodniczych oraz czytania i interpretacji. W 2003 r. polscy gimnazjaliści byli na poziomie poniżej średniej OECD, a w kolejnych badaniach w 2006 r. i 2009 r. na poziomie średniej, <http://www.men.gov.pl/>.

⁵ Szkoły mają obowiązek określania swojej działalności poprzez:

- szkolny zestaw programów nauczania, który uwzględniając wymiar wychowawczy, obejmuje całą działalność szkoły z punktu widzenia dydaktycznego,
 - program wychowawczy – obejmujący wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym,
 - program profilaktyki dostosowany do potrzeb rozwojowych uczniów oraz potrzeb danego środowiska, obejmujący wszystkie treści i działania o charakterze profilaktycznym
- (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, załącznik nr 2)

ny i środowiska lokalnego w drodze współpracy z okolicznymi instytucjami wspierającymi rozwój osobowy, instytucjami pomocowymi, stowarzyszeniami, fundacjami. Z drugiej strony poprzez działalność zmierzającą do eliminowania czynników ryzyka (m.in. braku bliskości/więzi z rodziną, niekonsekwentnych zachowań dorosłych, palenia papierosów, picia alkoholu, poczucia odrzucenia). Szkolne programy profilaktyczne wymagają systematyczności i konsekwencji działania, najlepiej koordynacji przez specjalistów będących pracownikami szkół, pełniących rolę lokalnych liderów działań profilaktycznych. Czynniki ludzki – szczególnie w tej sferze – ma znaczenie niezwyklej wagi, gdyż jak zauważa K. Wojcieszek „nie programy pomagają, lecz ludzie dobrzy i mądrzy”⁶.

W niniejszym tomie prezentujemy wybrane aspekty trzech wyżej wskazanych obszarów pracy szkoły – począwszy od nauczania (m.in. nauczania na odległość, zdalnego jako nowatorskiego i odpowiadającego współczesnym oczekiwaniom uczniów/studentów) poprzez sferę wychowawczą (m.in. praca z uczniami zdolnymi, orientacja zawodowa) i włączanie działań profilaktycznych na przykładzie konkretnych placówek (m.in. rozwijanie zainteresowań – zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne) w kontekście szkoły skoncentrowanej na uczniach. Otwartość na innowacje, autorskie propozycje dotyczące programów pracy z uczniami, uwzględniające pluralizm metod, adresowane do społeczności uczniowskiej bez względu na ich rasę, pochodzenie, narodowość, wyznanie czy poglądy religijne to jeden z ważnych elementów konstytuujących nowe przestrzenie edukacyjne.

Zaproponowana przez J. Kuźmę koncepcja⁷ nadająca szkole nową rolę – rolę centrum organizacyjnego i koordynującego edukację skoncentrowaną na uczniach w trzech przestrzeniach: wewnątrzszkolnej, pozaszkolnej i wirtualnej – wskazuje, iż edukacja ma współcześnie charakter wielowymiarowy. Szkoła nie jest już dominującym źródłem kształtowania wiedzy i postaw podopiecznych. Dzieci i młodzież w coraz większym stopniu kompetencje kluczowe nabywają poprzez aktywność pozaszkolną (np. biorąc udział w zajęciach oferowanych przez domy kultury, centra edukacji, kluby), oraz aktywność wirtualną (np. e-learning, sieci społecznościowe, grupy dyskusyjne, gry edukacyjne).

Mając na względzie doniosłość przemian technologicznych, rozwój cyberprzestrzeni i ich znaczenia dla edukacji młodego pokolenia tom drugi niniejszej monografii rozpoczynamy rozdziałem dotyczącym *Nowych mediów i technologii w szkole skoncentrowanej na uczniach* (rozdział III). Współcześnie

⁶ K. Wojcieszek, *Noe*, PARPA, Warszawa 1997.

⁷ J. Kuźma, *Szkoła polska na rozdrożu. Jak zmieniać szkołę i edukację nauczycieli?*, [w:] *Ku dobrej szkole skoncentrowanej na uczniach*, t. 1, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2014.

jesteśmy bowiem świadkami znaczącego przeobrażenia w edukacji, mającego charakter globalny, a wynikający z możliwości komunikowania się i pozyskiwania wiedzy ze źródeł internetowych, zasobów sieci. W zasadniczy sposób fakt ten oddziałuje na rolę i funkcje pełnione przez szkoły i nauczycieli. Ograniczenia terytorialne nie stanowią już barier w dostępie do edukacji – w wielu placówkach wykorzystywane są m.in. platformy e-learningowe, tablice interaktywne, dzięki którym pewne kursy mogą być realizowane zdalnie. Nowe technologie tym samym wzmocniają proces edukacji, umożliwiając dostęp do wiedzy każdej zainteresowanej jednostce zgodnie z jej preferencjami i sposobem uczenia się. Należy jednak pamiętać, iż niewłaściwe ich wykorzystywanie/nadużywanie niesie za sobą poważne konsekwencje dla prawidłowego funkcjonowania psychospołecznego uczniów.

W kolejnym rozdziale (rozdział IV) prezentujemy *Systemy i programy edukacyjne w wybranych krajach*, wskazując tym samym na rolę i znaczenie gromadzenia i wymiany doświadczeń międzynarodowych we współczesnym świecie. Migracje ludności, mobilność zawodowa i związane z nimi decyzje o zmianie miejsca zamieszkania sprawiają, iż w szkołach pojawiają się dzieci pochodzące z różnych kultur, mające odmienne przekonania religijne, światopoglądowe. Znajomość systemów edukacyjnych, w których były kształcone oraz wartości dominujących w kulturze danego społeczeństwa pozwala na szybszą adaptację do nowej przestrzeni edukacyjnej, w której znajdzie się uczeń. W tym kontekście szczególnego znaczenia dla tworzenia i doskonalenia teorii i praktyki szkoły nabiera prowadzenie badań komparatystycznych. Dzięki nim możliwa jest przemiana całego systemu edukacji, tworzenie optymalnej koncepcji kształcenia nauczycieli.

Rozdział V dotyczy *Wielostronnych uwarunkowań kształcenia i wychowania w szkole skoncentrowanej na uczniach*. Nie brakuje w nim krytycznych uwag i analiz obecnie funkcjonującego systemu edukacyjnego. Uwag, które być może potrzebne są do uświadomienia sobie, iż moment koniecznych przemian właśnie nastąpił. Być może to one staną się kamieniem milowym na drodze do zmian, do rozpoczęcia dialogu z nauczycielami, na różnych szczeblach kształcenia (podstawowego, średniego, akademickiego). Zmian, które umożliwią przemodelowanie pracy nauczycielskiej w kierunku rzeczowego obcowania z podopiecznymi, koncentrację na uczniach i ich rozwoju. Wszak akceptacja przez nauczycieli zmiany jest warunkiem koniecznym uzyskiwania pożądaných efektów.

Mamy nadzieję, iż publikacja, którą przekazujemy Czytelnikom przyczyni się do dialogu o systemie edukacji, w którym będą działać przyszłe szkoły.

Jolanta Pułka